

ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ СЛІДЧОГО-КРИМІНАЛІСТА

Цільмак О. М.

Автор у статті, ґрунтуючись на аналізі нормативно-правових актів України, що регламентують діяльність слідчого-криміналіста, структурно описав перелік необхідних професійно важливих здібностей та якостей слідчого-криміналіста. А також визначив етапи професійно-психологічного добору кандидатів на посаду слідчого-криміналіста.

Ключові слова: здібності, органи досудового розслідування, професійно-психологічний відбір, слідчий-криміналіст, якості.

Автор в статті, базуючись на аналізі нормативно-правових актів України, регламентуючих діяльність слідчого-криміналіста, структурно описав перелік необхідних професійно важливих якостей та способностей слідчого-криміналіста. А також визначив етапи професійно-психологічного добору кандидатів на посаду слідчого-криміналіста.

Ключевые слова: способности, органы досудебного расследования, профессионально-психологический отбор, следователь-криминалист, качества.

The author of the article, basing analysis on regulatory pravoviyh assembly of Ukraine, rehlamentyruyuschyh Deyatelnost sledovatelya - krymynalysta structurally described vazhnykh The list neobhodnykh vocational abilities and qualities sledovatelya-krymynalysta. Opredelyl etapy as well as vocational and psychological otbora candidates for the post-sledovatelya krymynalysta.

Keywords: abilities, orhany pretrial investigation, vocational and psychological otbor, sledovatel-krymynalyst, quality.

Органи досудового розслідування МВС України забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності. Одним із завдань, покладених на органи досудового розслідування, є “надання практичної й методичної допомоги слідчим у розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів”. На вирішення цього завдання та координування розслідування слідчими тяжких і особливо тяжких злочинів у штатний розклад ГСУ МВС України, слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС України уведено таку посаду, як “слідчий-криміналіст” (п. 7 “Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України”, затвердженого наказом МВС України від 09.08.2012 № 686 [1]). І це не даремно, тому що професіоналізація кримінальних елементів зростає, їхні способи здійснення злочинів вдосконалюються.

Психограма слідчого-криміналіста на сьогодні не розроблена. Тому й немає чітких критеріїв професійно-психологічного відбору кандидатів на посаду “слідчого криміналіста”. Отже, на нашу думку, є досить актуальним визначення переліку професійно важливих здібностей та якостей слідчого-криміналіста.

Аналізуючи п. 7 “Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України” [1] та інші нормативно-правові акти, що регламентують діяльність органів досудового розслідування, ми можемо виділити перелік професійно важливих здібностей та якостей слідчого-криміналіста.

© О.М. Цільмак, 2014

1. **Загальні**, тобто такі, які забезпечують здатність до високопродуктивної інтелектуальної роботи, вони зумовлюються психічними пізнавальними процесами (відчуттям, сприйняттям, пам’яттю, мисленням, увагою, уявою, мовленням), пізнавальними станами (зацікавленістю, допитливістю, зосередженістю) і визначають рівень розвитку загального інтелекту слідчого-криміналіста.

2. **Психофізіологічні**, тобто такі, які забезпечують здатність витримувати інтенсивне тривале психоемоційне навантаження без зниження продуктивності діяльності й визначають стресостійкість і витривалість слідчого-криміналіста.

3. **Професійні**, тобто такі, які забезпечують компетентність і визначають професійну майстерність слідчого-криміналіста. До них слід віднести:

3.1. **Управлінські**, тобто здатність:

- надавати допомогу слідчим в організації досудового розслідування, зокрема в проведенні окремих слідчих дій, застосуванні техніко-криміналістичних засобів, залученні спеціалістів, підготовці та призначенні складних судових експертиз, використанні можливостей криміналістичних, оперативно-довідкових та інших об’єктів органів внутрішніх справ України [1];

- надавати кваліфіковану допомогу в пошуку слідів кримінального правопорушення, належній їх фіксації з метою правильного процесуального оформлення, виключення в подальшому їх втрати або приведення в непридатний для подальших досліджень стан [1];

- надавати допомогу при призначенні експертиз, визначенні кола питань, що підлягають вирішенню, супроводжувати проведення зазначених експертиз в експертних установах [1];

- здійснювати супроводження стану розслідування кримінального правопорушення аж до прийняття в кримінальному провадженні остаточного рішення, передбаченого кримінальним процесуальним законодавством України, для чого не рідше одного разу на місяць витребувати інформацію про результати досудового розслідування й вносити пропозиції щодо його вдосконалення [1];

- запроваджувати в слідчу практику наукові рекомендації щодо організації роботи й тактики проведення окремих слідчих дій, застосування техніко-криміналістичних засобів і розповсюдження позитивного досвіду при розслідуванні кримінальних правопорушень [1];

- здійснювати контроль за цілеспрямованим використанням техніко-криміналістичних засобів, які закріплені за органом досудового розслідування;

- визначати й обґрунтовувати кількість необхідних техніко-криміналістичних засобів, матеріалів, навчально-методичної літератури, вносити пропозиції щодо їх придбання й розподілу [1];

- визначати головні та невідкладні завдання при організації досудового розслідування; планувати й організовувати діяльність;

- ознайомлюватися з оперативними зведеннями про кримінальні правопорушення, що вчинені за добу, у випадках і в строки, передбачені нормативними актами МВС України й надавати об’єктивну інформацію про вчинені кримінальні правопорушення до ГСУ МВС України [1];

- здійснювати психологічний вплив на об’єкти досудового розслідування, регулювати взаємовідносини;

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

притягувати до себе людей; брати на себе відповідальність і приймати нестандартні рішення.

3.2. Науково-дослідні, тобто здатність:

- опрацьовувати й запроваджувати в слідчу практику наукові методи (також з урахуванням досвіду інших держав) розслідування кримінальних правопорушень і засоби криміналістичної техніки [1];

- узагальнювати слідчу практику, розробляти заходи щодо її вдосконалення, узагальнювати можливості криміналістики й судової експертизи в процесі досудового розслідування, запроваджувати на підставі цього позитивний досвід [1];

- надавати підтверджені практикою рекомендації щодо методики й тактики досудового розслідування [1];

- перевіряти й узагальнювати практику роботи слідчих щодо застосування техніко-криміналістичних засобів і наукових рекомендацій, стан роботи слідчо-оперативних груп на місцях подій і при розслідуванні обставин учинених кримінальних правопорушень, які перебувають на контролі, готувати аналізи та інформаційні листи з цього питання [1];

- здійснювати дослідницьку діяльність щодо розкриття злочину, знаходження злочинців, попередження кримінальних наслідків, визначення психологічних особливостей злочину тощо.

3.3. Криміналістичні:

стратегічно-тактичні, тобто здатність:

- планувати діяльність, обирати адекватні форми, засоби, методи й прийоми для ефективного здійснення досудового розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів;

- обирати ефективні адекватні форми, засоби, методи й прийоми досудового розслідування в різних складних умовах;

- розробляти методику розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень з урахуванням оперативної обстановки в регіоні [1];

- надавати допомогу слідчому в складенні погодженого плану слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, а в подальшому за потреби розробляти додаткові плани, з урахуванням зібраних доказів і обставин, виявлених під час досудового розслідування [1];

- здійснювати уявне експериментування способів розв'язання завдань при розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів та нестандартно підходити до їх вирішення;

прогностичні, тобто здатність:

- передбачати можливі відхилення, небажані явища та наслідки, спрогнозувати подальші дії злочинця, розвиток суспільно-небезпечної ситуації й ін.;

- визначати суспільні злочинні явища, аналізувати їх складові (умови, причини, мотиви, засоби, форми здійснення та ін.) і знаходити способи розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів;

- вибудовувати логіку послідовності дій для вирішення проблеми та доказовості прийнятого рішення; установлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо;

- виявляти, визначати ефективність того чи іншого способу, методу, що застосовується в ході розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів, визначати наслідки діяльності та власної поведінки.

3.4. Педагогічні, тобто здатність:

- проводити підвищення кваліфікації й професійної майстерності працівників органів досудового розслідування ОВС щодо розслідування кримінальних право-

порушень, зокрема тих, у яких осіб, що їх учинили, не встановлено [1];

- планувати й організовувати проведення занять зі службової підготовки (з метою підвищення кваліфікаційного рівня працівників органів досудового розслідування), на яких розкрити проблемні питання, що виникають під час досудового розслідування, методику й тактику розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень тощо [1];

- навчати, для цього необхідні: володіння предметом викладання, методикою викладання предмету, технологіями педагогічної праці.

3.5. Особистісні:

- а) ідеологічні - здатність бути взірцем правової культури та стояти на варті закону, не піддаватися кримінальним спокусам;

- б) мобілізаційні, тобто здатність до:

- самоорганізації, підтримки власного професійного інтересу при розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів,

- емоційно-вольової регуляції власного психоемоційного стану;

- в) рефлексивні, тобто здатність:

- адекватно осмислювати й аналізувати власні дії, досягнення, сили й можливості та зміст власної професійної діяльності;

- до професійної самоідентифікації, адекватної самооцінки.

- г) комунікативні, тобто здатність:

- встановлювати психологічний контакт;
- корегувати й управляти процесом взаємодії;
- протистояти стереотипам сприйняття, бар'єрам спілкування; налагоджувати зворотній зв'язок;
- правомірно отримувати інформацію, що необхідна для досудового розслідування;

- налаштовуватися на різні форми спілкування залежно від індивідуально-психологічних особливостей слідчих і об'єктів досудового розслідування;

- коротко, чітко і ясно говорити по суті справи;

- викликати довіру.

Виділений нами перелік професійно важливих здібностей ґрунтується на розвинутих професійно важливих якостях слідчого-криміналіста. Отже, на нашу думку, до переліку основних професійно значимих якостей слідчого-криміналіста слід віднести такі:

1) інтелектуальні якості - гнучкість, кмітливість, дедукція, допитливість, креативність, евристичне мислення, здатність до обмірковування, розсудливість, уваженість, винахідливість, інтелектуальна ініціативність, обізнаність, ерудованість, криміналістична прогностичність, компетентність;

2. моральні якості - дисциплінованість, відповідальність, добросовісність, пунктуальність, чесність, надійність, етичність, правосвідомість;

3) емоційно-вольові якості - мужність, врівноваженість, терплячість; адекватність реагування, працьовитість, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, сміливість; схильність до виправданого ризику; орієнтація на завершеність дій; внутрішня організованість; ініціативність, акуратність, охайність, копіткість, педантизм, посидючість; незалежність від обставин; послідовність у досягненні мети тощо;

4) лідерські якості - авторитетність, самостійність, діловитість, домінантність, організованість, підприємливість, заповзятість, орієнтованість на завдання,

активність при досягненні результатів тощо;

5) комунікативні якості - товариськість, контактність, доступність, дипломатичність, тактовність, доброзичливість, невимушеність, толерантність, логічна переконливість, емпатійність, мовна спритність і привабливість тощо;

6) соціально-спрямовані якості - гуманізм, людяність, патріотизм, порядність, гідність, людинолюбство, громадянська морально-етична зрілість, соціальна адаптивність тощо.

7) педагогічні якості - серйозність, принциповість, обов'язковість, вимогливість, упевненість, впливовість, харизматичність, артистичність, педагогічна майстерність тощо;

8) перцептивні - уважність, криміналістична спостережливість, криміналістична проникливість, криміналістична рефлексивність.

9) контрольно-оцінні - справедливість, незалежність, обґрунтованість, об'єктивність, раціональність, конструктивність, точність, адекватні: критичність, самокритичність, самоконтроль, самооцінка тощо.

Слід також зазначити, що здійснення професійних функцій слідчим-криміналістом неможливе без його мотивації. Отже, ми вважаємо, що до мотиваційних характеристик слідчого криміналіста необхідно віднести:

1) бажання - боротися зі злом, досліджувати криміногенну обстановку, знаходити новітні методи розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів; вдосконалювати слідчу діяльність; надавати допомогу слідчому, ділитися досвідом, навчати інших тощо;

2) прагнення до - верховенства права, захисту прав і свобод громадян, соціальної справедливості, до правомірності вирішення складних завдань, просування по службі, професійної самореалізації тощо;

3) потребу в - досягненні успіху, особистісно-професійних досягненнях, науково-дослідній і педагогічній діяльності тощо;

4) професійну установку на - правомірну діяльність і досягнення результату в ході досудового розслідування, покращення престижу міліцейських професій, підвищення професійного рівня; саморозвиток і самовдосконалення тощо.

Отже, аналізуючи пункт 7 "Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України" [1], можна зробити висновок, що посада "слідчий-криміналіст" увібрала в себе такі професії, як: слідчий, криміналіст, науковий співробітник, психолог, педагог. Тому формування штату слідчих-криміналістів можливе лише за умови підбору найбільш підготовлених до слідчої, криміналістичної, управлінської, наукової, психологічної, педагогічної діяльності осіб. Адже слідчий-криміналіст - це:

- по-перше, посадова особа, яка наділена певними посадовими повноваженнями як учасник досудового розслідування, який згідно із законодавством проводить окремі слідчі (розшукові) чи інші процесуальні дії;

- по-друге, професіонал, який володіє системою знань у галузі педагогіки, психології, криміналістики,

кримінології, кримінального права та процесу, адміністративного права та процесу, трудового права, управління тощо;

- по-третє, він має схильність до слідчої, криміналістичної, управлінської, наукової, психологічної та педагогічної діяльності;

- четверте - у нього добре розвинуті професійно важливі якості й здібності, мотиваційні характеристики;

- по-п'яте, - він має достатній практичний досвід роботи на посаді слідчого та криміналіста;

- шосте, він є майстром слідчо-криміналістичної діяльності, висококваліфікованим компетентним фахівцем;

- сьоме, він систематично прагне до самовдосконалення й саморозвитку.

Тому ми вважаємо, що при професійно-психологічному доборі кандидатів на посаду слідчого-криміналіста необхідно дотримуватися наступних етапів.

1. Вивчення результатів професійної діяльності кандидатів. Відбір найбільш досвідчених і висококваліфікованих - кадровий відбір.

2. Психофізіологічне дослідження особливостей вищої нервової діяльності та психофізичних якостей (витривалість, активність, стійкість тощо) кандидата - медичний відбір.

3. Психодіагностичне дослідження професійно важливих якостей (інтелектуальних, моральних, комунікативних, лідерських, емоційно-вольових, соціально-спрямованих, педагогічних, перцептивних, контрольно-оцінних) і мотиваційних характеристик кандидата (бажань, прагнень, потреб, мотивів, професійних установок) - професійно-психологічний відбір.

4. Перевірка на спеціальних дорученнях кандидата й вивчення професійно важливих здібностей (управлінських, науково-дослідних, криміналістичних, педагогічних, особистісних) - соціально-правовий відбір.

5. Підвищення кваліфікації кандидата - конкурсно-екзаменаційний відбір.

6. Випробовування на посаді протягом півроку - професійний відбір.

Вбачається, що дотримання цих етапів сприятиме відбору більш досвідчених висококваліфікованих фахівців, а це своєю чергою впливатиме на якість досудового розслідування та на підвищення рівня професіоналізму усього персоналу ГСУ МВС України, слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС України.

Література

1. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 09.08.2012 р. № 686.

Цільмак О.М.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії*

ОДУВС

Надійшла до редакції: 01.12.2013